

A: Grijjs ✓

HET BOEK

DERDE REEKS

DEEL XXXVII

REDACTIE

L. Brummel • H. de la Fontaine Verwey

F. Kossmann • M. E. Kronenberg

G. W. Ovink • C. Reedijk

S. P. Wolfs, o.p.

U S 146

MARTINUS NIJHOFF

DEN HAAG

U

EEN VERLOREN GEWAAND HANDSCHRIFT
TERUGGEVONDEN¹

(Vossiuscodex G.-G. 4°.12, tweede deel)

1. *W. De Vreese's beschrijving van de Vossiuscodex G.-G. 4°. 12 en het handschrift I G 38 (Moll 27) uit de Amsterdamse U.B.*

Het boeiend bedrijf van de codicologie brengt dikwijls onverwachte feiten aan het licht! Bij het detective-achtige speuren naar de verspreide handschriften van Jan van Schoonhovens werken en middelnederlandse vertalingen daarvan², stuitte ik op een aantekening van Willem De Vreese in zijn *Bibliotheca Neerlandica Manuscripta* (BNM) te Leiden:

Jan van Schoonhoven, Van versmaenisse der werlt, Leiden, Cod. Vossius G.-G. 4°, 12.

Het betreft de bekende *codex Vossianus var.ling. quarto no. 12*³, die in 1914, tengevolge van de oorlogshandelingen, in de Leuvense U.B. ver-

¹ Deze studie maakt een onderdeel uit van mijn onderzoek over de geestelijke nalatenschap van Johannes van Schoonhoven (1356-1432), Parijse magister artium en één der geestelijke mentors van de Windesheimer Congregatie in Brabant. Dit onderzoek werd gesubsidieerd door de Ned. org. voor zuiver wetensch. onderzoek (Z.W.O.) en het Centre National de la Recherche Scientifique (C.N.R.S.). Voor dit artikel betuig ik vooral mijn dank aan Dr. P. C. Boeren en Dr. E. Hulshoff Pol uit Leiden, Dr. E. Kluit en de Heer F. van den Bosch uit Amsterdam, die mij met raad en daad hebben bijgestaan bij het opsporen van de gegevens en documenten.

² Tot nu toe werden 24 brieven en traktaten van Johannes van Schoonhoven geïdentificeerd en 146 handschriften gevonden, waarvan 112 latijnse (w.o. 9 grote verzamelhandschriften), en 33 middelnederlandse (vertalingen). De volledige lijst met incipits en bibliografie werd gepubliceerd in *Scriptorium* XX/1 (1966) door A. Gruijs en E. Persoons. Uitgangspunt was de lijst van W. de Vreese in de BNM te Leiden.

³ In deel 39, afl. 1 (maart 1965) van *Ons Geestelijk Erf*, blz. 5-40 verscheen over dit handschrift een belangrijk artikel van Dr. L. Reypens S.J.: *Ritmisch en lyrisch proza uit een verdwenen handschrift*, met een afschrift van f. 1a-26c. In de BNM zelf bevinden zich nog afschriften van f. 57c-63d (tractaatje van de Groenendaalse kok) en van f. 126a-129d (3e boek der Brulof van Ruusbroec) met daarnaast dezelfde tekst uit het eveneens verbrande Hs. L (Mij. Ned. Letterk. cod. 343), f. 62d-67b.

brandde, tegelijkertijd met twee andere Ruusbroechandschriften, n.l. *Leiden, Mij der Ned. Letterk. cod. 343* en *K.B. Den Haag X 105*, die ter collatie voor de uitgevers van Ruusbroec's werken aldaar in depôt werden gehouden. Daarvoor, rond 1900, had Willem De Vreese de drie handschriften reeds zeer minutieus beschreven onder respectievelijk de signaturen Q, L en Aa en men vindt daar dan ook de aangehaalde aantekening uit de BNM meer uitvoerig uitgewerkt ¹.

Bezig met de voorbereidingen voor een uitgave van handschrift *I G 38 (Moll 27)* uit de U.B. te Amsterdam, viel het mij op dat de titel in het incipit letterlijk overeenkwam met Willem De Vreese's titelbeschrijving van het door hem in de Vossiuscodex gezochte, doch niet gevonden werkje van J. v. S. Deze beschrijving haalde hij zelf weer aan uit de eerste gedrukte foliocatalogus van Leiden (1716) ², blz. 359, waarvan een uitknipsel vooraan op een wit blad in de codex geplakt was:

'Verscheyde sermoenen, en gebeden van verscheyde auteurs, en onder andere van de cierlikheid der geesteeliker (!) bruyloft van Jan van Russchebroec Pape tot Groenendale by Broesele, en van *Brueder Johans Schoenhovien van versmaenisse der werlt*. Chartacei et membranacei. 12' ³.

Het *incipit* van het Amsterdams handschrift luidt:

'Hier beghint een boecksken *brueder Johans Schoenhovien van versmaenisse der werlt*' ³.

Deze letterlijke overeenkomst wekte bij mij onmiddellijk het vermoeden dat het wel eens om één en hetzelfde handschrift zou kunnen gaan. Dit vermoeden werd nog versterkt door De Vreese's commentaar op deze beschrijving:

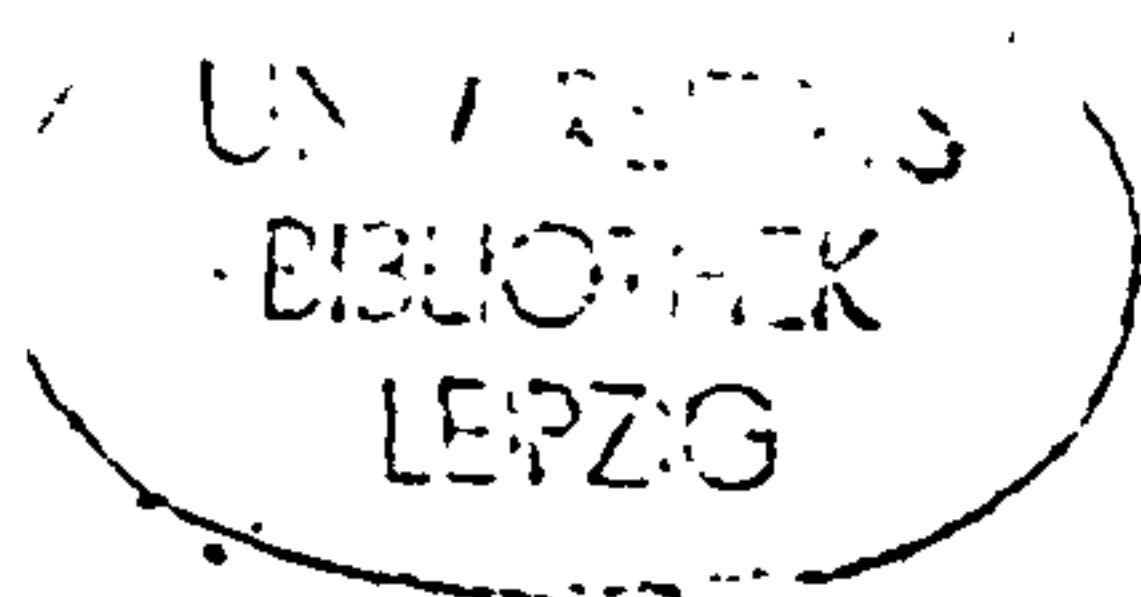
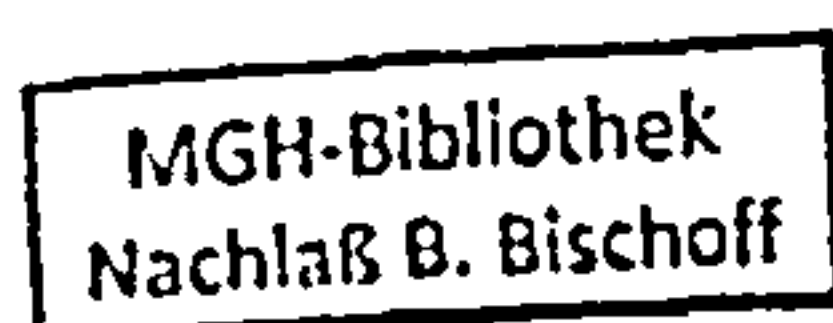
'Hiernaar te oordelen, mag men met eenig recht vermoeden dat dit hs. Q eenmaal deel uitmaakte van een grooteren codex, waarin ook het vermelde bekende ⁴ werk van Ruusbroec's geestelijken zoon voorkwam. Wel is die

¹ Willem De Vreese, *De Handschriften van Jan van Ruusbroec's werken*. Gent 1900-1902, blz. 166-181.

² *Catalogus librorum tam impressorum quam manuscriptorum bibliothecae publicae Universitatis Lugduni Batavae*. Lugduni apud Batavos, sumptibus Petri van de Aa, 1716. Sommige exemplaren dragen de namen der drie samenstellers op de titelpagina, zie P. C. Molhuysen, *Gesch. der U.B. te Leiden*, Leiden 1905, blz. 34. Het werk aan de catalogus werd in 1705 door de hoogleraar Jacobus Gronovius en de bibliothecaris Senguerdt, begonnen die in 1707 daarmede gereed kwamen. Daarna werden de beschrijvingen door Prof. Heyman drukbaar gemaakt. Eerst in 1716 verscheen de catalogus. Zie Verslag van Van Rooyen, *R.G.P.* 48, blz. 121* en de samenvatting daarvan in het geciteerde werk van P. C. Molhuysen. Bij het lezen van 'Catalogus uit 1716' moet men dus steeds bedenken dat de beschrijvingen zelf reeds rond 1707 gereed waren!

³ Cursivering van mij, AG.

⁴ In 1867 had de Amsterdamse hoogleraar W. Moll reeds de aandacht gevestigd op het latijnse origineel in het Utrechts handschrift 352 (nu 204/4 H 18, cf. mijn uitgave in *Bulletin Du Cange ALMA*, t. 33 (1963), blz. 35-97: *Jean de Schoonhoven, De contemptu mundi*). Dit deed hij in zijn *Kerkgeschiedenis van Nederland vóór de Hervorming*, 2e dl, 2e stuk, Arnhem 1867, blz. 368. In 1913 zou Prof. W. de Vreese in de *Biographie Nationale de Belgique*, dl. 21, Brussel,

catalogus uit het jaar 1716 zeer onnauwkeurig en vol fouten, wat ook hier het geval zou kunnen zijn. In dit handschrift althans vindt men geen spoor van een werk van Jan van Scoenhoven, zooals uit de bovenstaande inhoudsopgave duidelijk blijkt; ook in de overige catalogi der Leidsche bibliotheek wordt niets vermeld omtrent dezen Groenendaler noch omtrent perkamenten bladen ¹, zoodat men het waarschijnlijk zou kunnen achten dat hs. Q nooit meer bevat heeft dan wat er thans in zit, indien het thans onvindbare werkje niet zoo duidelijk aangegeven was. Daarenboven is die inhoudsopgave voor het gedeelte dat we thans nog bezitten, vrij nauwkeurig – zelfs *geesteeliker* is goed overgeschreven –, zoodat ze voor 't verloren of althans niet meer aanwezige gedeelte ook wel zijn zal'.

Men ziet: W. De Vreese liet de mogelijkheid open dat dit gedeelte nog ergens teruggevonden zou worden. Ik geloof niet dat hij op dat moment op de hoogte was van het bestaan van het Amsterdamse handschriftje: in de BNM vindt men geen afzonderlijke verwijzing naar de publikatie van W. Moll (zie noot 4, blz. 2) uit 1867 en hij kon toen (omstreeks 1900), nog niet de catalogus der handschriften van de Amsterdamse Stadsbibliotheek gezien hebben, aangezien deze pas in 1902 verschijnen zou ².

Twee punten springen in deze aanhaling naar voren:

- 1) De absolute gelijkkluidendheid van de titel.
- 2) De afwezigheid van perkamenten bladen in de codex die De Vreese onder ogen had, ondanks de vermelding in de catalogus van 1716: *Chartacei et membranacei*.

Bestudeert men de andere beschrijvingen van nog aanwezige Vossius-handschriften in de catalogus van 1716, dan valt het op dat de samensteller alleen maar '*membrana*' aangeeft, als er perkamenten bladen of gedeelten *in het handschrift zelf* voorkomen. Bij een geheel papieren codex met perkamenten schutbladen schrijft hij alleen maar '*charta*'. Hieruit volgt dus dat het '*membranacei*' sloeg op perkamenten gedeelten of bladen van de *codex var. ling. Quarto 12*. Welnu, uit De Vreese's beschrijving blijkt overduidelijk dat het gehele handschrift uit *papieren bladen* bestond!

Bezien we nu het Amsterdamse handschriftje dan constateren we dat, behalve de titelovereenkomst, de materiële samenstelling ook klopt

kol. 890, schrijven: 'une traduction moyen-néerlandaise est conservée dans quatre autres [manuscrits]'. Men vindt inderdaad in de BNM van zijn hand gegevens over de vier volgende hss.: Vossius G. G. 4° 12, Amsterdam I.G. 38, Deventer 50 en 51. Ook toen heeft hij dus niet het verband gezien tussen het verdwenen Leidse stuk en het Amsterdamse hs. Toch heeft hij het onder ogen gehad, want, behalve een uitknipsel uit de Amsterdamse catalogus van M. B. Mendes Da Costa van 1902, bevindt zich ook een uitvoeriger beschrijving in de BNM.

¹ D.w.z. naam en titel leven voort in alle latere catalogi tot op die van 1932 toe, ondanks het feit dat het stuk er niet meer in aanwezig was, maar de term '*membranacei*' is verdwenen. Cf. blz. 4: de Leidse catalogi.

² M. B. Mendes Da Costa, *De Handschriften der Stedelijke Bibliotheek* (Catalogus der Handschriften, dl. II) Amsterdam 1902, no. 536.

met de beschrijving. Het bestaat n.l. uit 19 perkamenten bladen ($2 \times IV (16) + II (19)$ van 140×189 mm.) De twee laatste bladen zijn van een ander soort en bevatten een tekst die niet aansluit op het voorgaande. Bovendien zijn ze beschreven door een andere hand. De tekst is een fragment dat ik nog niet heb kunnen identificeren. Even dacht ik dat deze twee bladen (f. 18 en 19) afkomstig zouden zijn uit de door De Vreese beschreven codex. Op blz. 167 van zijn geciteerd werk schrijft hij n.l.:

'De codex bestaat uit elf sexternen zwaar papier, 215 mm. hoog bij 145 breed, en bevatte dus oorspronkelijk 132 bladen; *maar tusschen 86 en 87 zijn er twee weggesneden*, waarvan alleen stroken over zijn; elk bladzijde is verdeeld in twee kolommen, met inkt afgeschreven, 45 mm. breed bij 145 hoog.' (cursief van mij. A.G.)

Maar de perkamenten bladen zijn over de gehele breedte beschreven en bovendien waren de stroken van papier. Het beschreven formaat komt wel overeen met dat van de perkamenten bladen, hoewel zij enige millimeters kleiner zijn. Dit kan gebeurd zijn bij het opnieuw inbinden, want het kartonnen bandje met perkamenten rug is van het einde der 19e eeuw. Ook het perkamenten schutblad (1 diploma waarin de overige 19 bladen genaaid zijn) is van veel recentere datum dan het handschrift zelf. Bovendien is de materiële samenstelling van geheel andere aard dan die van de papieren codex: *quaterniones* tegenover *sexterniones*, perkament tegenover papier, één kolom tegenover twee kolommen, etc. Vermoedelijk waren de 19 bladen alleen maar bij de papieren codex gevoegd vanwege het ongeveer gelijke formaat en inhoud. Vooral in kloosters werd dit gedaan en wij kennen dan ook talloze voorbeelden van deze bindwijze. Ook de papieren codex schijnt veel later opnieuw gebonden te zijn, want De Vreese schrijft aan het eind van de beschrijving:

'De codex is gebonden in een modernen, heel lederen band.'

Wanneer zijn beide gedeelten van elkaar gescheiden? Om dat te weten te komen werden twee sporen gevolgd, om in detective-termen te blijven spreken. Het eerste liep door de Leidse catalogi, het tweede langs de vorige bezitters van het Amsterdamse handschrift.

2. *Het Vossiushandschrift G.-G. 4° 12 in de Leidse catalogi.*

De Isaac Vossiushandschriften werden in 1690 van de erven Vossius gekocht¹. Er bestaat een volledige catalogus van Vossius zelf, doch

¹ 'Over het uiteindelijke bedrag van de aankoop werd nog tot 23 mei 1705 geprocedeerd met de erven Vossius. Een uitvoerig verslag met interessante gegevens over de verzameling en de lotgevallen ervan vindt men in R.G.P. deel 48: P. C. Molhuysen, *Bronnen tot de Ge-*

deze is in Oxford. Ondanks herhaald verzoek heeft Leiden daarvan nog steeds geen fotocopie kunnen bemachtigen. Wel is er een door Paulus Colomesius gemaakt afschrift¹, maar helaas bevat dit uitsluitend de Griekse en Latijnse klassieke handschriften.

Ervenlijst van c. 1690.

De ervenlijst², die de boeken vergezelde, is het eerste document waar men het handschrift onder no. 359 vermeld vindt:

XXIV 359 [uit 356] Joan Schoenhoven de Contemptu Mandi.(!) belgice
In / quarto.

Zoals men op de foto kan zien werd de 9 van het nummer 359 gevormd door een *verticale stok* (lichtere inkt, maar dikkere streep) over de oorspronkelijke 6 (zwarter, maar dunner) heen te trekken. Dit nummer 359 kwam ook in de codex voor, want De Vreese schreef:

'Op de eerste bladzijde van het hs. onderaan werd dan, evenals in alle van Vossius afkomstige handschriften, een reepje papier geplakt, waarop gedrukt staat:

Ex Bibliotheca Viri Illust. Isaaci Vossii.

Daarnaast staat, [De Vreese wil zeggen *op* het strookje, achter de tekst] met de hand geschreven, een nummer, t.w. 359, dat in den linkerhoek van de bladzijde nog eens herhaald is: dit is het volgnummer volgens de lijst der handschriften door de erven Vossius geleverd.'³

De traditie in Leiden wil dat de bedrukte strookjes omstreeks 1741 door de secretaris D. van Rooyen in de handschriften zijn geplakt. Doch dit berust op een misverstand. Molhuysen schreef in 1905 (Geschiedenis blz. 37):

'In de handschriften der grotere collecties, Scaliger, Warner, Perizonius liet hij [d.i. Van Rooyen. A.G.], vrij onoogelijke, strooken plakken bedrukt met:

schiedenis der Leidsche Universiteit, deel V, etc., Den Haag 1921, blz. 65*-131*: Verslag van de secretaris der curatoren David van Rooyen, c. 1741. Een samenvatting kan men lezen in P. C. Molhuysen, *Geschiedenis der U.B.te Leiden*, Leiden 1905. blz. 37.

¹ Archief Curatoren no. 169, 1e stuk. 'Op ordre van den Aertsbisschop gemaekt', R. G. P., 38, blz. 113*.

² Leiden, B.P.L. 127 AF: '*Catalogus scriptus Librorum Manuscriptorum et et impressorum Isaci Vossii. Misse esse videtur ad Curatores Academiae L.B. quo tempore ab his agebatur de comparanda Bibliotheca Vossii cum eiusdem heredibus*'. Een luxe-afschrift, echter zonder de cijferveranderingen, is aanwezig onder no. B.P.L. 735. In het Archief van Curatoren (nos. 165-168) zijn nog een aantal afschriften van de ervenlijst, die gediend hebben tot contrôle door verschillende professoren. Bij no. 356 (359) werd echter geen critiek geleverd, zoals bij vele andere nummers. Het werd dus in goede orde bevonden. Over de vreemde zaken die vóór de overdracht met de Vossiushss. gebeurd zijn, zie het boekverkoopersverslag van 1701. R.G.P. 48, blz. 111-112*.

³ De Vreese, *op.cit.* blz. 180.

Ex legato illustris viri Josephi Scaligeri', etc., gelijk dit voor hem reeds voor de hss. en boeken van Vossius geschied was'. (cursief van mij A.G.)

Dit vindt men inderdaad door Van Rooyen zelf bevestigd in het reeds aangehaalde verslag:

'Onder de conditiën nu, welke men in de wisselingh der brieven tussen H. C. en B en de Raedsheer Vossius hadt vastgesteld, was ook deze dat de boeken bij dien koop geacquireerd, zouden werden gesteldt in aparte kassen, hebbende deeze inscriptie: *Libri Vossiani pretio empti*, waeraen men ten opzichte van de manuscripten exactelijk heeft voldaan, maer overmits de gedrukte boeken (de plaetzingh in de Bibliotheecq volgens de faculteiten formaet en grootte gereguleerd wordende) door deze separatie veel disordre verwekt zouden hebben, naderhandt goedgevonden te zijn, immers men vindt het jedenwoordigh dusdanigh, dat men bij reepen heeft laten drukken deze woorden: *Ex libris viri Illustris Isaci Vossii pretio emtis* laten opplakken'.¹

Het schijnt dus in de Leidse Bibliotheek een gewoonte te zijn geweest om in de grote collecties voorbedrukte stroken te plakken en daarop de volgnummers te plaatsen². Wie het bij de Vossiuscollectie gedaan heeft heb ik niet kunnen achterhalen. Voor de hand zou liggen dat de volgnummers *eerst* in de handschriften werden geplaatst door een klerk of bibliothecaris en vervolgens in de marge van de ervenlijst. Op de afbeelding is duidelijk te zien dat de cijfers later aangebracht zijn, door een andere hand dan die van de titels. Daarbij zijn hoogstwaarschijnlijk fouten gemaakt, gecorrigeerd bij een latere contrôle. Dat de nummers niet door de erven zijn geplaatst blijkt uit het feit dat zij, op een enkele uitzondering na (zoals ons handschrift), in de hss. nergens

¹ R.G.P. 48, blz. 118*. Verderop in het verslag (blz. 127*) vindt men de bron van Molhuysens samenvatting: 'En overmits bij verzuym in vroegere tijden in veele was nagelaten op de corpora der donatiën ter verdiender eer der begiftigers aen te tekenen, wie zulke boeken aen de Bibliotheecq hadden vereerd, heeft de onderges. alle deze giften nagezien, en in verre de meeste (daer bevorens kennisse van gegeven en van U Ed. Gr. Agtb. permissie toe bekomen hebbende) bijgeschreven, van wien aen de Bibliotheecq waeren vereerd, en doordien zulke te doen ten opzichte van de meeningte der werken, door de Heeren Josephus Scaliger, Levinus Warnerus en Jacobus Perizonius gelegateerd, behalven de moeite zeer veel tijdt, die de onderges. redelijk menagieus diendt te gebruiken, zoude hebben gekost, heeft hij, Secretaris, doen drukken drie regels behoudende: *Ex legato Illustris Viri Josephi Scaliger. Ex legato Viri Amplissimi Levini Warneri. Ex legato Viri Clarissimi Jacobi Perizoni.* en op yder der gelegateerde werken door den custos Goedval zo een reep of regul in zijne tegenwoordicheydt doen opplakken'.

² Dr. Boeren en ikzelf hebben een groot aantal Vossius-hss. doorgenomen en vastgesteld dat practisch alle exemplaren voorzien zijn van een gedrukte strook. Niet alle stroken zijn gelijk; sommige – b.v. in klein octavo's – hebben kortere etiketten met een ander, naar het ons voorkwam, ouder lettertype. De achter het *Ex Bibliotheca Viri Illust. Isaaci Vossii* geplaatste volgnummers waren nooit veranderd, op één na: no. XVII 7 (over den 6 heengeschreven) van de ervenlijst stond in het handschrift zelf (*Observations sur la composition des mouvements* door François Bonneau) als no. 6 op de gedrukte strook. Boven deze 6 was een 7 aangebracht. De 7 is dus een correctie van de 6 en moet later geschreven zijn dan de 6. In één exemplaar vonden wij een strook met *Ex legato Illust. viri Josephi Scaligeri* geplakt boven de strook van I. Vossius.

anders voorkomen dan op de stroken zelf. Dat de op de ervenlijst veranderde nummers kloppen met de niet veranderde nummers op de stroken in de hss., valt af te leiden uit de juistheid der titels. Zo draagt b.v. de codex *Herbarius ut vocatur vivus* etc. (*Voss. Var.Ling. Q. 8*) inderdaad het nummer 358 op de gedrukte strook en niet het door-gestreepte nummer 360. Dit is ook het geval met het Vossius-hs. *Var.Ling. Q. 7*, dat het commentaar van Rychardus Woerdensis op het Hooglied bevat. Het draagt het nummer 357 dat in de ervenlijst over 359 heengeschreven werd¹. Ook de andere nummers en titels kloppen met de in Leiden aanwezige handschriften².

Wij kunnen dus rustig aannemen dat tussen het moment van aankoop (1690) en het maken der catalogus uit 1716 (dus tussen 1705 en 1707), het perkamenten stuk met het middelnederlands traktaat van Jan van Schoonhoven nog samen met het door W. De Vreese beschreven papieren handschrift één codex vormde, en dat de nummerverandering van 356 in 359 etc. niets anders te betekenen had dan een correctie in de lijst zelf van een foutieve notering der nummers in de hss.³. Dat niet de naam van Ruusbroec en de titel van zijn traktaat, doch de naam van Jan van Schoonhoven en diens traktaatje gereleveerd werden in de ervenlijst, valt denkkelijk te verklaren uit de omstandigheid dat de *cierlikheid der geesteeliker bruyloft* en de naam van de auteur pas op f. 87 verschenen en voorafgegaan werden door een aantal anonieme fragmenten en preken⁴, terwijl bij het doorbladeren direct de aandacht viel op het duidelijke incipit van het perkamenten stuk.

a) *Catalogus van 1716*

Zoals ons uit de beschrijving van De Vreese reeds gebleken is, heeft de beschrijver van 'de catalogus 1716' ontdekt dat er, behalve het steeds weer genoemde traktaat van J. v. S., ook nog een traktaat van Ruusbroec in de codex schuilde en hij schreef er de titel zeer zorgvuldig van over. Tegelijkertijd preciseerde hij de titelopgave van het middelnederlandse traktaat van Jan van Schoonhoven, eveneens door de titel uit het incipit letterlijk over te schrijven. Beide stukken waren dus nog aanwezig (cf. blz. 2).

¹ Op de lijst staat: *Richardus Woendenses (!) Commentaria In / Canticum Canticorum*, belgicae unicus In / memb: In q.¹⁰ vol. 2. Het is afkomstig uit het Caeciliaklooster te Amsterdam. Het ene deel is in een *littera hybrida formata*, het andere in een *littera hybrida currens* geschreven. Er boven staat: *hic relatus est in numerum manuscr. Germanicorum* etc.

² No. 356: *Sermones de vita spirituali*, Belgice. In memb: / In quarto is identiek met *Voss. Var. ling. Q. 10: Profectus religiosorum* van David van Augsburg, *De formula interioris hominis*, en: *De VII processibus religionis*. Ook de overige titels zijn in de latere catalogi terug te vinden en te identificeren.

³ Zoals uit een vergelijking met het reeds genoemde afschrift door Colomesius van de oorspronkelijke Vossiuscatalogus in Oxford blijkt, wijzen de romeinse cijfers naar de nummering in die catalogus; een soort concordans dus. Helaas kon ik niet nagaan of de titel van no. 359 (XXIV) ook klopte met de titel in de Vossiuscatalogus: cf. blz. 2 en blz. 5, noot 2.

⁴ Cf. de uitvoerige beschrijving van W. de Vreese, *op.cit.*

b) *Catalogus van 1802*

Rond 1800 werd het boekenbezit van Leiden min of meer systematisch ingedeeld in rubrieken met Romeinse cijfers (systeem Hieronymus de Vries)¹. In dit systeem kregen de Vossiushandschriften het rubrieknummer XII. We vinden dit nummer dan ook terug in de z.g. *Handschriften-catalogus Tideman* (= Catalogus der U.B. in handschrift). Men begon met deze catalogus in 1802, doch de handschriften werden eerst rond 1810 beschreven. (Zie P. C. Molhuysen, *Gesch.* blz. 42). Ons handschrift heeft er de signatuur XXII.Q.12 en de beschrijving luidt:

Homiliae variae Belgicae: Joannis Rusbrochii: et Joannis / Schoenhovii. in charta. /

Blijkbaar is dit de samenvatting in het Latijn van de notitie uit de 'catalogus 1716': De naam van Jan van Schoonhoven verschijnt niet meer alleen, maar wordt voorafgegaan door de naam en het traktaat van Ruusbroec. Reeds uit de beschrijving van de ervenlijst kan men opmaken dat het perkamenten stuk achter in de codex heeft gezeten (*Chartacei et membranacei*). De volgorde der titels in de cat. van 1716 en 1810 bevestigt dit. Ook blijkt dit nog eens uit het feit dat het eerste blad van de papieren codex de strook met *Ex Bibliotheca etc.* en tweemaal het volgnummer 359 droeg, terwijl het Amsterdamse stuk geen enkele indicatie draagt. Opvallend is het echter dat nu niet meer over papier *en* perkament gesproken wordt, maar uitsluitend over papier: *in charta*. Hieruit zou men moeten concluderen dat het tweede stuk toen reeds verdwenen was! Indien in de archieven van Leiden een aanwijzing zou kunnen worden gevonden dat een gedeelte van de Vossiushss. tussen 1707 en 1810 opnieuw gebonden werd, zou ook dat een aanwijzing in die richting kunnen vormen².

c) *De concordans van 1866*

Toen de handschriften ca. 1866 een eigen afdeling met conservator werden, maakte men een collatieregister, tevens concordans op de nummers van Tideman en Vossius. Bij die gelegenheid werd het systeem van Hieronymus de Vries verlaten en kregen de Vossiushss. hun vroegere signaturen weer terug. Ons handschrift wordt er als volgt beschreven:

¹ Voor de ontwikkeling van de catalogi van vóór 1800 zie het boeiende artikel van Dr. E. Hulshoff Pol, *Een Leids Bibliothecaris: Abraham Gronovius* in: *Het Boek*, Dl. 35 (1961-62), blz. 91-120.

² Volgens Mej. Hulshoff Pol zou dit ook inderdaad bij enkele hss. gebeurd zijn. Zie ook de beschrijving van De Vreese: 'gebonden in modernen, heel lederen band'. Bindregisters konden echter niet gevonden worden. Misschien dat het nog te vinden is in andere stukken (rekeningen of correspondentie) van de Universiteit?

Cod. Voss. Q. 12.

Homiliae variae Belgicae: Joannis Rus-/ brochii, et Joannis Schoonhovii. in/ charta. foliorum 130 in quarto./ XXII. Q. 12.

Het *in charta* uit 1810 is behouden, maar men heeft ditmaal het aantal folio's geteld. Het nummer 130 is geschreven over een onleesbaar ander getal. Het is mogelijk dat het eerste getal bij het opstellen van de concordans werd gemaakt en $130 + 19 = 149$ bedroeg. Op dat moment zou het perkamenten stuk er nog in gezeten moeten hebben. Bij een latere contrôle bleken er dan nog maar 130 te zijn, bij welke gelegenheid het cijfer werd verbeterd. Doch het is maar een hypothese: het is ook mogelijk dat er bij een eerste telling een vergissing van enige bladen werd gemaakt, die onmiddellijk of later hersteld werd¹. Persoonlijk hel ik over naar de veronderstelling dat het stuk reeds in 1810 was verdwenen, gezien de vermelding *in charta*. Het perkamenten stuk was te goed zichtbaar om over het hoofd gezien te kunnen worden.

d) *Catalogi van 1866–1932*

Wat er ook van zij, in de latere catalogi van Leiden zullen de beide auteurs en hun geschriften in één adem genoemd worden, ondanks het feit dat het tweede stuk 'bel et bien' verdwenen was! Nog in 1932 lezen wij in de gedrukte catalogus, deel XIV, *Inventaris van de Handschriften*, 1e afd., blz. 30:

Codices Vossiani Germano–Gallici in quarto 12.

Joannis Ruusbroeck et Joannis Schoonhoven, Homiliae belgice. (Codex anno 1914 incendio Lovaniae periit).

3. *De herkomst van handschrift I G 38 (Moll 27) uit de Amsterdamse U.B.*

Tot nu toe zijn wij uitgegaan van de werkhypothese dat het verdwenen tweede stuk van het Vossiushs. geïdentificeerd moet worden met het Amsterdamse hs. Deze hypothese is gebaseerd op het beantwoorden van deze codex aan de beschrijving van de 'catalogus uit 1716': titel, formaat en materiële samenstelling kloppen. Maar een kritisch wetenschappelijk onderzoek mag zich niet tevreden stellen met zo weinig gegevens, hoe waarschijnlijk zij de identificatie ook maken.

De eerste en belangrijkste vraag die bij de onderzoeker opkomt is: Indien deze codex werkelijk het tweede deel van de Leidse Vossiuscodex is, hoe is het dan in de Amsterdamse stadsbibliotheek terecht gekomen? Het is deze vraag waarmede wij ons nu bezig gaan houden.

Het stuk behoorde aan de Amsterdamse hoogleraar Willem Moll (1812–1879) toe alvorens het met andere handschriften uit diens verzameling aan de toenmalige stadsbibliotheek toevertrouwd werd. Sinds kort bezit de U.B. ook de uitgebreide correspondentie van de hoogleraar in de kerkgeschiedenis. Tot nu toe werd daarin geen stuk gevonden dat

¹ Wat de hypothese over de twee uitgesneden papieren bladen betreft, cf. supra, blz. 4.

Dier begint die ciersche
 die gheesteliker brulofst
 die heer Jan van Rustenbroec
 papie te gromendele by broe
 die maecte i diuetsche cule
 die sponsus vrent
 cete obuiam ei
 Die die brudegom
 comt gaet vee hem te on
 maecte. Desse uerden best
 ut ons sine mattheus die
 vangeliste. Ende xpus
 in arse toe sinen conghere
 die tot allen menschen
 by den paratole of ghes
 chryffe die men lese van
 den maertiden. Desse bru
 degom is xpusus en men
 chelike nature is die leuet
 die god ghe maect heuet
 den beelden ende totter
 chelichnisse sijn selue.
 die in hadde se gheset in
 die nature inden heuet
 die in die nature in die

dat sy myt ghesche
 heden hadde moghen
 dienen gheschiede
 gheuef te uerde
 haren brudegome in
 gher tontie. en nem
 te vallerne in enyge
 hiet ofte in enyge for
 Doe quam een stact
 vpart van der hellen d
 benede in een scapent
 gheue dat behendich
 bedoech dat wils. en
 bedan bedraghen d
 die die nature te ma
 befaat. Ende in omf
 aldus die nature die
 gods myt valstien
 ende sy weert verdre
 een vrent idit. die
 ollenich ende en
 bedruet ende be
 haren vrenten die
 nature vrenten die
 die te vrenten die

caest. Ende dit dat uer
 lize ontmoet des vaders en
 goons die wy mynlic in
 sijn ouermits den heilighe
 best in ewigher mynen
 en is die uerliche ontmoet
 te die mynlic omhessen in
 an gronde ghebrulche en
 der wyse. Dat die asgion
 die omvise gods die is soe
 uffer ende soe wysloes dit
 in hner beuuet alle godlike
 den ende were en enghel
 pstone in den rchid omme
 myhan der uerselk emch
 maect een godlyc ghebrul
 dien asgiondichte der ongh
 emthete. Ende hier is een ge
 hcler ouerliden ende een ver
 etende ouerflach in die uer
 e bloetheyt die alle godlike
 men ende alle wisen en alle le
 te wedenen die in den spiegel
 liker uertheyt gheselct sy
 len in die eenuondighe en
 maentheyt in onwisen en
 der redue. Dat mit meden
 delosen wiele der simpelhet
 en alle dme beuan m ghe
 liker facheyte. Ende die
 blift selue al ontgrefe
 die myt uerselker emch

Dier eyndet die Gierheyt
 die gheesteliker brulofst die
 die heer Jan van Rustenbroec
 papie te gromendele by broe
 die maecte in diuetsche cule
 die hem god uer ghesien
 wil sijn ewighe uerheyt die

Een die nature om god
 willen die den seigione

Afdrukken van vergeelde 9 X 12 negatieven uit het archief der B.N.M. te Leiden.
 FF. 87 ro en 129 ro (Incipit en explicit van Ruusbroec's tractaat 'Die Gierheit der Gheesteliker Brulofst')
 van het in 1914 te Leuven verbrande Vossiushs. G.-G. 4°. 12

Fragmenta Veterum Auctorum Ea quae in M. 57
Scripto Theodori habentur, & de Sicut in Editione
Vulcaney, Manu Eugenii Grotij. Epistola Antonij
Musa ad Agrippam Manu. Fr. F. Junij scriptae
Collectanea ex varijs scriptoribus. Excerpta ex d:
Fuetij demonstrata Evangelico Fragmentum quoddam

ab anti h. positus.
est infra.

357. Terentij A. T. Cum Euripheis

vii

358

est ad manuscriptos Germanicos de
Thremitij sermones Abbatis Ponticini belgicæ
In folio

xxiii

359

Hantvesten En Privilegien Van Woudrichem
In quarto

xxiv

360

Joan Schoenkenen de Contemphu Mandj. belgicæ In
quarto

xxi

361

Diversa Poemata & Alia Opuscula Anglica
In quarto

xxii

362

Sermones de Vita Spirituali, Belgicæ. In memb:
In quarto

xix

363

Richardus Vocuendens Commentaria In
Canticum Canticorum belgicæ unicus In
Memb: In q.º Vol. 2.

xx

364

Herbarius et vocatur orus, præter figuras Herbarum
impressas etiam quam negatissime picta & colorata

hier beghint een boesfacen brued' Johans
schoenhouen vā vsmacniffe der werlt.
Dunte Johan secht in sijne epistole en
vermaent alle menschen dat se vleen
der werlte mīne sprekende aldus **U**
nelicue broders en wilt niet mīnen die werlt noch
die dinghe die in der werlt sijn. Hier op secht een lexx
aldus. **O** leuen der werlt niet leuen meer doot. **O** bedue
gelike leuen vol rouwes ende druckes, cranch ende
schietende als een scheme. loes ende onghevarich. alse
nu bloyeste. ende ter stont verdorrestu. **O** leue berouē
de dat ghewaer leuen den ghenen daer du yne bist **O** le
ven cranch. wort ende ondurich. soe du meer wassest en
tonemest soe du meer afnemest. ende woe du meer voert
gaeste. soe du der doot naerre gaeste. **O** leue vol stricke. woe
vele menschen vanghestu in dynē stricken. en veel is
seer die nu vmits dy der hellen pine liden moeten.
Och woe salich is die mensche die dyne bedriechnisse be
kent. woe veel saligher is hy die vā dīne sine yhen niet
en holdet. ende wo ouersalich is hy die dūre to male
ledich is en dūre wal berouet is. Hier omme olieue
broders en wilt die werlt niet mīnen noch die din
ghe die in der werlt sijn. dat is ruycheit weelde en eer
Want wie der werlt vrient wil wesen. die moet godes
wiāt werden. Ende daer omme secht sint bernit. **O** on
salighe werlt die dīne vrende niet anders en kans
te ghesalighen. dan dattu daer af makeste viande go
des. **H**ier omme ist te weten. dat seuen dinghe in
der werlt sijn. soe wie die wal bedachte ende eernstelic

woe menighe breefchonde scharen die gheleert sin tot
wijsheit te striden daer sulle beligghen en daer recht
als vaders vechten sulle. op dat die siele niet onghen
hindert en moghe daer do. x. gnen. Dese en deser ghelike
dike in den herten te o. v. d. k. e. wat is dat anders dan
die onterme en portiersche smekinghe deses leuens
te vsmaten. die werlt ouer te gheue. die onghedoe
lofde bewerunghe des vleysches te bedruide. en een
scatth opset der volcomenheit te v. a. r. g. h. e. onbeweghe
lic te bewaen.

¶ Duure augustijn secht. Die steruet als hy tehan
ghedopet is. die schepdet schierlic vā hier. Die penitē
cie doet en die vsoent wort die wile dat hy ghesont is
en daer nae wal leuet. die steruet schierlic. die ten
lateste penitēcie doet en dan vsoent wort. of die yet
schierlic vā hier scherper. des en bin ic niet seker.
Waer om bin ic seker vā den ierssen. Ik bin des seker
en ic gheue daer schierheit af. Waer om en bin ic
dan niet seker. ja den lateste. Wat ic mach hē peni
tēcie gheue. mer ic en kan hē gheen schierheit ghe
ue. Anmerkiet dat ic segghe. Ic sal dat sechreliker
bedude. op dat my nuemat quelke en vstaet. Men
dy dat ic segghe dat hy vdoont sal werē. Dat en
segghe ic niet. mer ic en segghe oec niet dat hy belol
den sal werē. Mer. Du moghes segghe. Wat sal
dan wesen. Ic en wetes niet. af en wetes niet. ic en
vmetes niet. ic en loues niet. Ic en wetes niet.
Wilstu dy vloesen vā den twiuel. wilstu ontghe
die onsekerheit. soe doe penitēcie die wile dattu
ghesont bist. Wat ist sake dattu doeste waerheit

mer die pine die hi hiet in wed' stenen doet of die pine die hi
vdoont heeft in den daghe hietu sonden in een nummer ende
sin vdoont wakt d' of. In een ander manier om sine in
ghie die hi bett in dien wed' stenen en staden. Want die bedr
inghe en besmet dien mensche niet noch en setten ontrent
zuse lamphe als die reden d' gheru amsent toe en ghieuet
set mede die duocae dits die toy twet der gaten en maet
den mensche niet volcomen want sinoghien ghelike in
gaten wesen die ghene die duocae heeft en die ghene
dies niet en heeft. In in mach hys. v. e. t. sin die den twet d'
gaten heeft in sine of kinnolie dan diese ghant. En
heest. Want hi vand' gaten hoe soe v. t. v. v. v. v.
mach die hi sine selue te male v. g. h. e. t. en ald' soen is hi v
der gaten wille god niet te meten niet te v. d. e.
soe vele als hi nun o. t. m. o. e. d. i. c. h. was en quaker betra
wede. En die ghene die dea van gaten is ist dat hi mit
werde alut mit ouder hie doet dat hi soude ghelike wden
dan al. die duocae heeft of hi mentanen oec heu
ghiet vden mit v. d. u. u. e. n. d. m. die mid' ist dat hi v. e. r. a.
veid en vut om g. m. o. e. te ontgheuen hi sal d. m. i. t. t. e. n. b.
den v. g. h. e. t. en vden om h. i. c. h. t. d' p. o. n. t. e. n. v. i. n. a. l. l. u. t. d. a. t.
ike die d. s. t. a. n. v. d' quader ghelike en so. s. e. n. d. d. a. t. hi v. e. g. h. e.
no. s. t. a. n. m. e. e. r. en niet wegen hi d. i. n. v. s. i. l. i. e. b. i. h. e. t. v. i. n.
p. o. n. t. f. a. n. t. i. c. h. e. t. s. a. l. h. a. n. m. e. e. r. v. d. e. r. l. i. c. h. t. w. e. s. e. n.
en v. i. n. d. i. c. h. t. a. l. d. u. s. g. m. a. e. t. e. v. a. g. h. e. n. d. i. e. v. i. n. d' a. r. b. e. i. d. t. e.
v. a. l. l. e. r. s. d. i. e. t. e. v. i. n. t. i. n. g. h. e. n. Want dat ghelike sal
v. i. n. t. i. n. g. h. e. n. m. e. e. r. s. e. t. b. e. t. is. n. o. s. t. a. n. t. e. t. w. a. e. t. b. i. h.
v. a. n. g. o. d. e. v. a. g. h. e. n. m. a. c. h. n. i. t. s. i. n. v. e. l. i. d. i. c. h. t. e. t. en ist
h. e. t. als die ander mit s. i. n. v. e. d. u. o. c. a. e. En so. v. a. l. l. e. t. . .

betrekking heeft op de aankoop van het handschrift ¹. Op het eerste, bij het opnieuw inbinden toegevoegde, schutblad had W. Moll eigenhandig notities geplaatst die ons op weg helpen:

recto Johannes van Schoonhoven, Van versmaenisse der werlt. Eene vertaling van des auteurs werkje *De contemptu mundi*. Zie mijne K. Gesch. Van Nederl. II, 2, bl. 368
27 Dec. 1872 W. Moll

verso Blad 1–16, Joh. van Schoenh. Van versmaenisse der werlt.
— 16–17, Van verveerlicheit des dodes; een plaats uit de schriften van Petrus Damianus.
— 17, Een plaats uit Augustinus.
— 18 en 19. Fragmenten van een ander hs.

Op de door Moll aangegeven plaats in zijn Kerkgeschiedenis (zie noot 5 van dit artikel) vindt men inderdaad enige gegevens over Jan van Schoonhoven en de vermelding van het Latijnse origineel, maar daar het werk in 1867 was verschenen, kon het vanzelfsprekend niets bevatten over het handschrift zelf.

De datum 27 december 1872 gaf vermoedelijk het tijdstip van aankoop aan. Het was dus zaak de veilingscatalogi van dat jaar door te nemen. En ja, in het eerste pakje catalogi dat men mij in de Bibliotheek van de Vereeniging ter Bevordering v. d. Belangen des Boekhandels voorlegde, vond ik in de tweede catalogus van de auctie L.C. Luzac ons werkje ²:

I. Manuscrits et Albums.

no. 9 Johan van Schoonhoven, Een boesken van versmaenisse der werlt. MS. sur vélin, du 15e siècle. 19 ff. 4°. *Incomplet*.

Het „incomplet” sloeg natuurlijk op het feit dat ff. 18 en 19 fragmenten van een ander handschrift bevatten, want het tractaatje van Jan van Schoonhoven was compleet.

Dit veilingstuk was dus afkomstig uit de nalatenschap van Mr. Louis Caspar Luzac, die – zoals het titelblad van de catalogus vermeldde – in de jaren 1828–1848 lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en van 1841 tot 1861 curator van de Leidse Universiteit was geweest!

¹ De conservator van de handschriftenafdeling, Mej. E. Kluit, was zo vriendelijk dit onderzoek, voor zover mogelijk, voor mij te verrichten. Aangezien de correspondentie nog slechts kort onder haar berusting was (in november 1965 kon pas met de beschrijving ervan begonnen worden) en de brieven bovendien niet chronologisch doch alfabetisch gerangschikt waren, kon dit onderzoek nog niet volledig zijn.

² Het eerste gedeelte van de nalatenschap werd 3 juni 1872 te Leiden door de Gebrs. Van der Hoek en F. Muller geveild. Het tweede gedeelte, dat de handschriften en autografen bevatte, werd 20 december 1872 door dezelfde boekhandel in Amsterdam verkocht.

Natuurlijk rees onmiddellijk de vraag hoe dit handschriftje in handen was geraakt van de voormalige curator.

Uit het tweede gedeelte van ons onderzoek is reeds gebleken dat het handschriftje misschien in 1810 en ongetwijfeld in 1866 niet meer bij de Vossius-codex was. Mr. L. C. Luzac is geboren op 1 aug. 1786 en werd in oktober 1818 secretaris van Curatoren. Hij bleef deze functie vervullen tot midden 1819. Zelf werd hij curator op 9 juni 1841 en bleef dit tot aan zijn dood op 18 februari 1861 ¹.

Was het boekje tegen het einde van zijn leven door hem geleend en kwam het zo in handen van de erven die de herkomst ervan niet kenden? Bovendien behoefde de afwezigheid van het stuk niet direct op te vallen, omdat het eerste gedeelte van de codex rustig op zijn plaats stond onder de signatuur 359, *Voss. var.ling. Q. 12!* In het tweede stuk stonden – tenminste als het in de staat verkeerde waarin wij het nu kennen – geen gegevens over de herkomst ervan. Dit maakt het gebeurde dus wel begrijpelijk.

Toch moeten wij rekening houden met het feit dat Luzac, volgens zijn eigen neef du Rieu een groot bibliofiel was; laatstgenoemde spreekt zelfs van 'bibliomanie', ook al verzacht hij deze uitspraak wat verder in zijn artikel ². Ook hield Luzac zich veel bezig met de godsdienstgeschiedenis van ons land en verzamelde daarover originele stukken. Zo vindt men in genoemde veilingcatalogus het handschrift van Jan van Schoonhoven in gezelschap van een 15e eeuw, rijkversierd *getijdenboek* (no. 8), '*Acten betr. het Convent toe Dickhusen* (bij Norden) van de 14e en 15e eeuw (no. 10) en een '*Copia van onse fundacie van onse (!) bruerschap*', stichtingsbrief van de Broederschap van Onze Lieve Vrouw te Amersfoort! Het zou misschien de moeite lonen de herkomst van deze stukken na te gaan.

Was het handschrift voor 1810 reeds verdwenen dan blijft een andere mogelijkheid open. L. C. Luzac had n.l. de grote collectie autografen van zijn beroemde grootvader en hellenist Louis Caspar Valckenaer (1715-1785) opgekocht uit de collectie van zijn oom Jean Luzac

¹ Deze gegevens en de volgende werden geput uit dl. IX, kol. 627/630 van het *Nieuw Ned. Biogr. Woordenb.* en uit het inleidend artikel over de familie Luzac door W. N. du Rieu in de eerste veilingcatalogus.

² W. N. du Rieu, *Notice biographique de Mr. Louis Caspar Luzac.* in de eerste veilingcatalogus blz. 6: 'L'amour pour les livres que Mr. Luzac avait cultivé dans son adolescence, avait grandi dans son séjour à Paris, et pouvait prendre une dimension considérable conforme à la maison, qu'habitait le bibliophile. (...). Mr. Luzac se plut à considérer les médailles, ces fastes monétaires des différents peuples: mais la numismatique céda chez lui le pas à la bibliomanie'. en blz. 8: 'La masse toujours croissante des livres qu'il ajouta à sa collection, fit doubler les rangs et déborder les rayons de sa Bibliothèque; les vastes pièces de sa maison hospitalière ne suffirent à peine, et il fallut passer à l'annexion paisible d'une maisonnette contigue pour subvenir aux besoins. Mais on se trompe, quand on pense que Mr. Luzac achetât tout ce qu'on lui offrit, il ne fut point bibliomane; il aima les livres intéressants pour leur contenu, et sut choisir ce qu'il y a de mieux ... etc.'

(2 aug. 1746–12 jan. 1807), nadat deze laatste op 12 januari 1807 omkwam door de fatale ontploffing van het kruitschip in Leiden.

Deze oom Jean Luzac was de opvolger van L. C. Valckenaer op de leerstoel Grieks en Vaderlandse geschiedenis (van 1785–1796 en van 1802–1807). L. C. Valckenaer zelf doceerde dezelfde vakken van 1766 tot aan zijn dood in 1785 of kort daarvoor ¹.

In het interessante artikel van Dr. Hulshoff Pol had ik reeds gelezen dat sinds 1741 alleen 'Leidse hoogleraren en lectoren, benevens Curatoren met hun Secretaris en Burgemeesteren' boeken en handschriften mee naar huis mochten nemen ². Het leek mij dus wel nuttig eens te gaan neuzen in de uitleenregisters der jaren dat genoemde heren hoogleraar, curator of secretaris van Curatoren waren geweest. Vooral van 1741 tot het begin van de 19e eeuw werden deze registers zeer zorgvuldig bijgehouden. Alle gedrukte re \acute{c} us op naam van de twee heren werden doorgenomen, doch het bleek dat zij zich bijna uitsluitend voor de Latijnse en Griekse handschriften uit de Vossiuscollectie interesseerden, hetgeen voor de hand lag. Het is nu wel zeer onwaarschijnlijk dat L. C. Valckenaer en Jean Luzac zich voor een middelnederlandse codex, die ascetische en mystieke teksten bevat, zouden hebben geïnteresseerd! Toch moet de mogelijkheid dat het tweede stuk voor onderzoek bij Valckenaer ³ of later bij Jean Luzac aanwezig was tijdens hun dood niet uitgesloten worden. Vooral de onverwachte dood van Jean Luzac kan een reden zijn geweest dat het bandje niet meer naar de bibliotheek werd teruggebracht.

Het lijkt mij echter toch waarschijnlijker dat de godsdiensthistorisch geïnteresseerde bibliofiel L. C. Luzac meer interesse voor het werkje heeft gehad. Helaas zijn er in zijn tijd geen gedrukte re \acute{c} u's meer, maar alleen door de custos bijgehouden lijsten waarin alfabetisch de uitgeleende werken staan opgesomd met daarachter de naam van de hoogleraar of curator, een soms vage signatuur en een maanddatum. De handschriften komen voor onder de letter M. Zo leest men b.v.:

¹ Over hem en zijn familie cf. *Biographie Universelle* (Michaud, t. 42, pp. 427–428 en genoemde veilingcatalogus. Over Valckenaer als letterkundige zie de Nijmeegse dissertatie uit 1940 van J. G. Gerretzen, *Schola Hemsterhusiana*, blz. 195–368. Onder no. B.P.L. 531 berust te Leiden een *Catalogus manuscriptorum, quae idem reliquit vir clarissimus, manu filii Iohannis Valckenarii manuscriptis* uit midden 19e eeuw, met o.a. een contrôlelijst van de hand van L. C. Luzac, die de collectie aan de Bibliotheek overdeed. Alles betrof echter Latijnse en Griekse klassieken.

² E. Hulshoff Pol, *art. cit.* blz. 105. Zie de daar aangehaalde bronnen. De gedrukte uitleenre \acute{c} u's met de meestal eigenhandig geschreven lijsten van geleende werken bevinden zich in het Archief van Curatoren onder de letter U.

³ Valckenaer was vanaf 1767 een actief lid van de Mij. der Nederl. Letterkunde en had een uitgesproken mening over het Nederlands. Zie de *Adnotationes de rebus in Societate q. d. Mij. der Ned. Letterk. gestis deliberatis* in zijn nagelaten papieren, Leiden B.P.L. 527, F. 70–101. Geciteerd door J. G. Gerretzen, *op.cit.*, blz. 266: *Valckenaer en de Nederlandse taal*.

Ms. Voss. O 12, Curatores, Febr. 1859 ¹.

Aangezien de signatuur O 12 in alle rubrieken van de Vossiuscollectie voorkomt, is niet meer na te gaan welk werk bedoeld werd; wellicht was O een verschrijving voor Q (in welk geval ons handschrift bedoeld zou kunnen zijn). Ook hier liep ons spoor dus uiteindelijk dood.

De winst van onze speurtocht is toch groot. Het staat nu vast dat het Amsterdamse handschrift uit Leiden afkomstig is, en wel uit de nalatenschap van een curator in wiens bezit het, hoe dan ook, tenslotte terecht was gekomen. De cirkel is gesloten, de ondervraging van de getuigen is beëindigd en die van het handschrift zelf kan beginnen. Immers, dit maakt de studie van handschriften zo rijk: een codex is als het ware een individu, een unieke getuige van een traditie, die men ondervragen kan langs vele wegen totdat hij al zijn geheimen prijs heeft gegeven. Hierop hoop ik elders terug te komen. ²

Nijmegen, Januari 1966.

Resumé

En étudiant le manuscrit *IG 38 (Moll 27)* de la Bibliothèque Universitaire d'Amsterdam, l'auteur fut frappé par la concordance de son *incipit* avec la description d'une partie du manuscrit *Vossius G.-G. 4°. 12.* par Willem De Vreese dans son *De handschriften van Jan Van Ruusbroec's werken* (Gand, 1900-1902, ms. Q). Dans cette oeuvre W. De Vreese constata l'absence d'une traduction en moyen-néerlandais du *De contemptu mundi* de Jean de Schoonhoven (1356-1432), pourtant décrite dans le premier catalogue imprimé des mss. de Leyde en 1716. Or, le codex d'Amsterdam répond point par point à cette description: composition matérielle de 19 feuillets en parchemin, titre identique et même format. Le manuscrit *Voss. G.-G. 4°. 12.* ayant péri dans l'incendie de la Bibliothèque Universitaire de Louvain en 1914, l'auteur entreprit un examen approfondi des mentions du manuscrit dans les différents catalogues de Leyde, et ensuite de l'histoire du manuscrit d'Amsterdam. Ainsi il arriva à la conclusion que, d'une part les feuillets en parchemin du manuscrit de Leyde avaient disparu entre 1802 et 1866, et d'autre part que le manuscrit d'Amsterdam avait appartenu à Louis-Caspar Luzac, qui fut 'curator' de l'Université de Leyde entre 1841 et 1861. Après avoir étudié d'autres indices, l'auteur en conclut que la partie disparue du manuscrit de Vossius et le manuscrit d'Amsterdam sont une seule et même chose.

¹ Archief van Curatoren, U 17.

² Tot onze grote verrassing werden van het verbrande Vossiushs. nog twee 9 × 12 foto's op glasplaten teruggevonden, weliswaar niet meer zeer fraai, maar daar het een verloren hs. betrof, leek het ons toch wel van belang ze te laten afdrukken.